

1898 წ.

№ III

ჩვენის საეკლესიო ისტორიდან

სამართალი კათოლიკოზისა

(ვუძღვნი ჩვენის საეკლესიო მწიგნობრობის მფარველს ყოვლად უსამღვდელოესს გარის ეპისკოპოსს ალექსანდრეს).

35709

ქართულ სამართლისა და კანონ-მდებლობის ისტორიაში კათოლიკოზის საქმეთა შესახებ, რომელიც მეფე ვახტანგის კრებულშია შეტანილი, დიდი საყურადღებო მნიშვნელობა აქვს. თუცა სამართლის დამდგენელი წინა-სიტყვაობაში ამბობენ — „ღვთისმშობლის კანონი და ჩვენცა იმისგან გარდმოვიღვეთ და რაც იმისაგან არ გარდმოვიღვეთ, ჩვენ ჩვენი მაგიერი არა შეგვიმატებია-რაო“, მაგრამ კათოლიკოზის სამართალს მაინც თავისებურება ამჩნევია, იგი ჩვენის წარსულის ნაშთია, ჩვენის ისტორიისა და ცხოვრების ნამდვილს სურათს წარმოადგენს. როგორც ცხადად ეტყობა, საზოგადო საჭიროებისა და „ყამთასიანისა“ გამო შეკრებილან ეკლესიის წარმომადგენელი ამ სამართლის გასაჩენად და აღსაწერად. ამიტომაც კათალიკოზის სამართლის შესწავლას მარტო ცალ-კერძო და ვიწრო სპეციალური ინტერესი არა აქვს: ესეთი შესწავლა ნათელს ჰფენს მთელს საისტორიო ხანას...

სამწუხაროდ, ჩვენს ისტორიკოსებს და არქეოლოგებს აქამომდე უცილობლად ვერ გამოუკვლევიათ, — სახელდობრ რომელს დროს დაადგინეს კათალიკოზის სამართალი. მაინც არასანატრელს მდგომარეობაში იმყოფება ქართველი იურისტი, როდესაც თავისის საეროვნო სამართლის რომელსამე ნაშთს

იკვლევს და იძიებს. ქართული ისტორია და არქეოლოგია მეტად ცოტად უწყობს ხელს ასეთს კვლევასა და ძიებაში. ამის მიზეზი ის არის, რომ ჩვენი ისტორიული და არქეოლოგიური მეცნიერება და ცოდნა ჯერ ისევ დაბლა სდგას. დიდი ხანი არ არის, რაც ქართულმა ისტორიამ და არქეოლოგიამ ფეხი აიდგეს და ბევრი აბა როგორ მოეთხოვება პირველს ანუ მეორესა. ამიტომ რა საკვირველი უნდა იყვეს, თუ აქამომდე არ ვიცით, რომელ საუკუნეს—წელიწადს ვინღა დაგიდევს—ეკუთვნის ასეთი დიდად შესანიშნავი ძეგლი, როგორიც კათალიკოზის სამართალია. თუმცა „ქართლის ცხოვრებაში“ მოხსენებულია, რომ იგი სამართალი დაადგინეს იმერეთის მეფის გიორგი მესამის დროს, 1605—39 წ., მაგრამ ბროსეს ეს დრო ანაქრონიზმად მიაჩნია. პატივცემული მეცნიერი დასძენს, რომ სამართლის წინა-სიტყვაობაში აღნიშნულნი საქართველოს კათალიკოზი მალაქია და აფხაზეთის კათალიკოზი ევდემონ სხვა-და-სხვა დროს ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენო, როცა მალაქია კათალიკოზის ტახტზედ ავიდა, მაშინ ევდემონი დიდის ხნის გარდაცვალებული იყო¹⁾. სხვა აზრს ადგია ჩვენი საეკლესიო ისტორიკოსი პ. იოსელიანი. თუმცა ამ ისტორიკოსს არც ერთი საბუთი არ მოჰყავს, მაგრამ პირდაპირ და გადაჭრით ამბობს, კათალიკოზის სამართალი დაადგინა იმერეთის კათალიკოზმა ევდემონ მეორემ 1667 წელსაო²⁾. დ. ბაქრაძე ამ საკა-

¹⁾ Hist. de la G. II, 1 liv. 265 n 4. პ. იოსელიანი საქართველოს კათალიკოზს მალაქიას უჩვენებს თავისს სიაში 1580 წ., ხოლო იმერეთისა და აფხაზეთის კათალიკოზს ევდემონ პირველს უჩვენებს 1582 წ. ევდემონ მეორის კათალიკოზობის წელიწადი მოხსენებული არ არის, *Ист. Груз. Церк.* 1943 г. стр. 149—52. საქართველოს კათალიკოზი მალაქია გუჯარში მოხსენებულია 1673 წელს. ამან დაადგინა წესი, თუ რომელ სასულიერო მოხელეს რა ადგილი ეჭირა წმ. მირონის კურთხევის, მეფის დაგვირგვინების და სამეუფო დღესასწაულების დროს. კათალიკოზს იმ დროს ოცდათხუთმეტი ეპარქია ექვემდებარებოდა. მცხეთის საკრებულო ტაძარს ჰყავდა ათას ოცდა ხუთი კომლი ყმა, *Цер. Гуд. Д. П. Пурцеладзе*, 111—12.

²⁾ *Ист. Груз. Церк.* 117. პ. იოსელიანის აზრს იმეორებს ბ-ნი მ. ჯანაშილიც, საქართველოს საეკლესიო ისტორია, 1886 წ. გვ. 127.

მათა საგანს თითქო ყურადღების ღირსად არ სთვლის, არაფერს თავისას არ დაასკვნის და მხოლოდ ბროსეს მოსაზრებას უჩვენებს. ბ-ნს თ. ჟორდანიას კი უფრო საჭიროდ უცვნია ეს საგანი. იმას სხვა-და-სხვა საარქეოლოგიო ფაქტი და საბუთი შეუკრებია ღ ფიქრობს, რომ კათალიკოზის სამართალი დაადგინეს 1565—1572 წლებში³⁾, მაგრამ ნიშნობლივ რომელ წელიწადს, ამას კი არ ამბობს. დასასრულ უნდა მოვიხსნინოთ, რომ ჩვენი ახალგაზდა მეცნიერი ა. ხახანაშვილი აღნიშნავს ერთს გარემოებას, რომელიც შეეხება კათალიკოზის სამართლის ქორონიკონს და საარქეოლოგიო მნიშვნელობა აქვს. თავისს „გუჯრებში“ ბ-ნს ხახანაშვილს მოუთავსებია ბიჭვინტის ღვთის მშობლის დიდად შესანიშნავი გუჯარი, რომელზედაც ერთად ხელი უწერიათ კათალიკოზს მალაქიას და კათალიკოზს ევდემონს. იგი გუჯარი დაიწერა და შესრულდა XVI—XVII საუკ. განმავლობაში⁴⁾. თუკი ეგრე ყოფილა, კათალიკოზის სამართალიც, რომელშიაც კათალიკოზნი მალაქია და ევდემონ ერთად იხსენებიან, მეთექვსმეტე საუკუნეში უნდა განეჩინათ და აღეწერათ,—ესეთი დასკვნა ლოღიკური შედეგია „გუჯრების“ ავქსონის მოსაზრებისა. ყოველ შემთხვევაში მეთექვსმეტე და მეჩვიდმეტე საუკუნე ჯერაც ერთი-ერთმანეთს ეცილებიან,—მე მეკუთვნის კათალიკოზის სამართალიო და მხოლოდ მომავალი სამეცნიერო გამოკვლევა თუ საბოლოოდ გა-

³⁾ Абхазские Католиконы, 1893 г. стр. 15—16. ბ-ნი თ. ჟორდანიას თავისს „ქრონიკებში“, II გვ. 375, 388—90 ამბობს, რომ კათალიკოზის სამართალი დაწერილია პირველ ნახევარს XVI საუკუნისას. კათალიკოზნი მალაქია მოხსენებულია 1549 წ. იგი წოდებულია „ყოვლისა საქართველოსა მამათ მთავრად“, „მამათ მთავართ მთავრად“, „კათალიკოზპატრიარქად“. აღსანიშნავია, რომ მეფე ლეონ და დედოფალი თინათინ პირობას აძლევენ ამ შესანიშნავს და დიდად გავლენიანს კათალიკოზს „თქვენად ნება-დაურთავად არც ვის ქალი მივსცეთ და არც ვისი ჩვენ მოვიყვანოთ“... იქმნება აქ მეტი არ იყვეს აღნიშნოთ, რომ 1519 წელს, ბაგრატ მეფის დროს, მოხსენებულია იმერეთის კათალიკოზი მალაქია, ხოლო 1629 წელს ნაჩვენებია კათალიკოზი მალაქია გურიელი, Цер. Гуджари, 133, 141.

⁴⁾ გუჯრები, 1891 წ. გვ. 124—57.

ნბჭობს ამ ცილობას და ნამდვილს, სწორე ქორონიკონს აღ-
მოაჩენს.

საშინელს განსაცდელსა და გაჭირვებაში იმყოფებოდა საქართველოს ეკლესია XVI და XVII საუკ. თითქმის არც ერთი ბედნიერი დღე აღარ ჰქონდა მართლ-მადიდებლობას. მძვინვარენი და დაუშრეტელ მტრობით აღსავსენი სპარსნი, და ოსმალნი ლამობდნენ ჩვენის ეკლესიის შემუსვრას და აღმოფხვრას. საქართველოს დამოუკიდებლობის საფუძველს სარწმუნოება შეადგენდა და ამიტომ მაჰმადიანობა ასეთის კადნიერებით და მძულვარებით აღსდგა ივერიის ეკლესიაზედ. თუ სარწმუნოებას პატივი და ღირსება მოესპო, ერიც ნება-უნებურად სასოწარკვეთილებას მიეცემა და თვით-არსებობაზედ ხელს აიღებსო. ამიტომ სულ იმ ცდასა და ფიქრში იყვნენ, რომ ჩვენი მართლ-მადიდებლობა დაემცირობინათ, გაეთახსირებინათ, შეემწიკვლათ. მაგრამ ქართველობა გულს არ იტეხდა. მეფენი და დიდებულნი ბერობას იმოსავდნენ, საქმით და სიტყვით საზოგადოებას ახნეებდნენ, იმედსა და სასოებას უღვიძებდნენ. ბარბაროსობა და ფანატიკოსობა მაინც თავისას არ იშლიდა და თანდათან უფრო მეტის მხნეობით და შეუპოვრობით იბრძოდა და ჰღელავდა. ბოლოს, დროებით, მტერმა კიდევ გაიმარჯვა, — საქართველოს მეფეებმა მამა-პაპეულს რჯულს უღალატეს, ჩვენი კათოლიკე ეკლესია ჰგმეს და მაჰმადიანობა აღიარეს⁵⁾. დიდად შემადრწუნებელი იყო ეს უბედურება ივერიის ეკლესიისათვის, რომელიც მეოთხე საუკუნიდანვე მცირე აზიაში ბრწყინვალე ვარსკვლავად ითვლებოდა და ცხოველ-მყოფელს მადლს ანიჭებდა მთელს არე-მარეს. კათალიკოზის სამართლის წინა-სიტყვაობაშიაც გაისმის ძალუმი და გულის სიღრმიდან ამოღებული ერის დრტვინვა და ვაება, ერის გლოვა და გოდება — „დიდი სიყმილი მოვიდა ცოდვათა ჩვენთაგანაო“... სარწმუნოების შელახვას თან მოჰყვა ზნეობრივი გახრწნილება. XVI და XVII საუკუნეთა შავი და ბნელი სურათი კათალიკოზის სამართლის წინასიტყვაობაშიაც ცხოვლად გამოიხა

⁵⁾ П. Иоселиани, Ист. Груз. Церк. 108—113.

ტა — „მრავალი უწესოება და უჯერო საქმე შემოვიდა: კაცის კვლა, კაცის სყიდვა, ეკლესიის კრებვა და უხვედრობაო“. ზნეთა სიდუხჭირე და სივადლახე საერთო წყლულად გარდაიქცა, ამერთა და იმერთა ერთნაირი „სიყმილი“ მოედო, ერთნაირი სენი მოეფინა. სამწუხარო და სავალალო შეიქმნა ივერთა მდგომარეობა.

ორგვარი იყო ეგეთი მდგომარეობა: „მრავალი უწესოება და უჯერო საქმე“ გავრცელდა როგორც საეკლესიო, ისრე სამოქალაქო ცხოვრებაში, ზნეობრივი უკუღმართობა და ბოროტება გაბატონდა როგორც სასულიერო, ისრე საერო წოდებაში. იმ სავალალო დროს წესი და რიგი თითქმის სრულიად განიდევნა საეკლესიო გამგეობიდან და ეკლესიის მსახურთ საღმრთო და წმინდა მოვალეობა თითქო გულიდან აღმოეფხვრათ. რასაკვირველია, ამას ზედ ის დაერთო, რომ სასულიერო წოდებას პატივი და დიდება მოესპო, აეხადა. თუ სადამდე აღწედა საეკლესიო უწესოება, უჯერო საქმე, კათალიკოზის სამართლის გარდა, სხვა ძეგლიც ლაღადებდა, სახელდობრ ეპისკოპოზის გრიგოლის „სამთავნელთა სარგო და საკანონო“. გრიგოლ სამთავნელი საეპისკოპოზო კათედრაზედ 1549 წ. აღვიდა და მსწრაფლ დიდი ყურადღება მიაქცია ეკლესიის სამწუხარო მდგომარეობას. ამის „სარგოსა და საკანონოში“ ცხადად იხატება სამღვდელოების ზნეობრივი სახე: უკანონოდ ჯვარისწერა, უზიარებლად მოკვლა, უანდერძოდ დამარხვა და სხვა ამგვარი დანაშაულობა თითქო ჩვეულებრივს მოვლენას შეადგენდა^{*)}. შექველია, რომ სასულიერო წოდების ასეთმა საქციელმა უფრო მეტად შეარყია სარწმუნოების სიმტკიცე და ეკლესიაზედ მოსეული მტერი უფრო გაათამაშა, გააკადნიერა. საოცარის სისწრაფით ვრცელდებოდა საქარ-

*) Церк. Гуджари, стр. 49—51. ეს „სამთავნელთა სარგო და საკანონო“ დაბეჭდილი აქვს ბ-ნს ჟორდანიას თავის „ქრონიკებში“, ნაწილი მეორე, 272—77. „უკეთუ უზიარებელი მოკლას ხუცესმა“... „უკეთუ მღვდელმან უნათლავი მოკლას ვინმე“... „უკეთუ უხუცოდ და უანდერძოდ მკუდარი ვინმე დამარხოს“... და სხ.

მაამბე

თეელოში მაჰმადიანობა, ყოველ წელს ათასი და ორი ათასი სტოვებდა ქრისტიანობას. ბოლოს საქმე იქამდე მივიდა, რომ ტაძარნი და საკურთხეველნი ურჯულოთაგან შებილწულ და შეგინებულ იქმნენ, უწმინდურ პირუტყვთა სადგურად გარდაიქცნენ¹⁾. რაკი ეკლესიას ესეთი უბედურება ეწია, რასაკვირველია, ეკლესიის უმაღლეს წარმომადგენელსაც თავს უბედურება დაატყდა. ბიჭვინტის გუჯარი ცხადად ამტკიცებს, რომ თვით კათალიკოზის შეურაცყოფა, სიტყვით თუ ხელით, ეპისკოპოზის ცუდად მოპყრობა ადვილად შესაძლო შეიქმნა²⁾. და საყურადღებო კიდევ ის არის, რომ ყოველსავე ასეთს ბოროტებას თითქო დასასრული არ ეტყობოდა, დროთა განმავლობაში თანდათან უფრო მრავლდებოდა და ვრცელდებოდა ლიხთა ამიერ და იმიერ. წინად ჩვენს ეკლესიას ბლომად მოეპოვებოდნენ ღირსნი და სახელოვანნი მსახურნი. მაგრამ მეთექვსმეტე და მეჩვიდმეტე საუკუნეში უცხოელთა ბატონობამ და ზნეობრივმა გახრწნილებამ დააუძლურა ოდესმე მხნე და მოჭირახულე სასულიერო წოდება და ამ წოდებაში თითქო მამულისშეიღობაც კი მოსპო, „კაცნი“ გააწყო. თეიმურაზ მეფე მწარედ შესჩივის რუსეთის მეფეს მიხეილ თედორეს ძეს: მღვდელნი ცოტანი-ლა არიან ჩემს სამეფოშიო, თითქმის ერთი სანდო და შეგნებული კაციც კი არ მომეპოვება, რომ ვერწმუნო და თქვენთან დესპანად გამოვგზავნო³⁾. რასაკვირველია, ამ სიტყვებში თავისებური თავაზიანობა და, აღმოსავლეთური თავმდაბლობა მოსჩანს, მაგრამ ისიც ცხადია—თუ რა გაჭირვებაში იმყოფებოდა საქართველო. სპარსეთი მაინც არა სცხრებოდა. პეტრე დიდის ამხედრებამ ხომ უზომოდ გააფთრა და უსამზღვროდ განარისხა ეს საქართველოს დაუძინებელი მტერი. როცა ირანის პოლიტიკოსნი მიხედნენ, რომ საქართველო რუსეთის მფარველობას ეძებსო, მთლად მტრობის ეინს მიეცნენ და ჩვენის სამშობლოს მოსპობა გარ-

¹⁾ Переписка Груз. цар. съ Россійскими Государ. стр. 7, 65.

²⁾ გუჯრები, 131—35.

³⁾ Переписка... 8—11, 38.

დასწყვიტეს. უფრო ყველაზედ დიდი მწუხარება ისევ ეკლესიას მოევლინა. სამღვდლოება აღმოხოცეს, თუ არა და,— მთასა და ღრეში განაბნიეს. ეკლესიანი და ტარნი დაარღვიეს. მთელს კახეთში მხოლოდ ერთი მონასტერი-ღა დარჩა დაუნგრეველი. კათედრა დადუმდა, ქრისტიანობის ღალადისი შესწყდა. ძნელი წარმოსადგენი-ღა იყო ამაზედ მეტი ფანატიკოსობა¹⁰). პეტრე დიდმა ეს შესძენა მართლ-მადიდებელს ივერიას, რომელიც „პოლიტიკაში“ ჩაითრია და სპარსეთის წინააღმდეგ აღსძრა.

დასავლეთ საქართველოს მდგომარეობაც ასეთსავე სურათს წარმოადგენდა. აქ ქრისტიანებს ოსმალეთი ავლებდა მუსრს. იმერეთის მეფე ალექსანდრე მეოთხე სწერს იმპერატრიცა ანნა იოანოვნას— „წმინდანი მონასტერნი არიან სადგურ აგარიანთა და ეკლესიანი იქმნენ ქვაბ ავაზაკთა“... „კათალიკოსნი და ეპისკოპოზნი არიან ტყვეობასა შინა“... „სოდომელთა ემსგავსა ქვეყანა ჩვენი და გომორელმთაცა შეესწორა“... ოსმალნი ხატთა, ჯვართა, საღმრთო წიკნთა სწვავენენ, ბერთა და მონაზონთა თავს ჰკვეთდენ, მღვდელთა სტანჯავდენ, აწვალებდენ¹¹).

ყოველივე ეს მხოლოდ ხორციელს განსაცდელსა და სატანჯველს შეადგენდა. მაგრამ მართლ-მადიდებელ ეკლესიას სხვა გვარი „უჯერო საქმეც“ გაუჩნდა. ჩვენი ისტორია მოწმობს, რომ რუსუდან დედოფლის დროიდან დაწყებული ძღვევა-მოსილს პაპის ივერიის ეკლესია არ დავიწყებია, მუდამ თვალი იმისკენ სჭერია და როდესაც მარჯვე დრო ჰქონია, ხელის წვდენასაც არ მოჰრიდებია. რომის მეუფის ასეთმა მისწრაფებამ ფრთები შეისხა უმეტესად მაშინ, როცა ჩვენი ეკლესია სპარსთა და ოსმალთაგან შევიწროვებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა (XV საუკ.). შემდეგ ლოტრანობაც (ლიუტერის მოძღვრება) პაპის მაგალითს დაადგა და იმანაც ხელი გამოაწვდინა. საქართველოში მოვიდნენ ტიურინგენელნი მქადაგებელნი და თავიანთი მოძღვრების გასავრცელებლად სამცხე-საათა-

¹⁰) *ibid.* 167—172

¹¹) *ibid.* 196, 202.

ბაგო აირჩიეს. იმათ მეცადინეობას უნაყოფოდ არ ჩაუვლია. ყვარყვარე ათაბაგი უკვე დაიყოლიეს¹²⁾ და ლოტრანობის დასამყარებლად ნიადაგი მოამზადეს.

მართალია, საქართველოს ეკლესიაზედ მტერნი ყოველ მხრივ აღსდგნენ, მაგრამ სასოება და იმედი მაინც სრულიად არ დახშულა, წამებული ეკლესია უმფარველოდ არ დარჩენილა. კათალიკოსის სამართლის გარდა, ამას სხვა ამბავიც ამტკიცებს. როცა კრება მოიწვიეს რუსეთის პატრიარქის ნიკონის განსაკითხად და განსასჯელად (XVII საუკ.), ამ კრებაზედ იმყოფებოდნენ საქართველოს მიტროპოლიტი ეპიფანე და არქიმანდრიტი პახომი. კრებამ ჩვენს ეკლესიასაც სიკეთე შეჰმატა, სარგებლობა მოუტანა, — საქართველოშიაც საჭიროდ სცნეს და კიდევ გააუმჯობესეს გამგეობა და სასულიერო წოდების მდგომარეობა¹³⁾. მაინც საქართველოს ეკლესია და სასულიერო წოდება ისე უკიდურესად არასოდეს არ დაუძლურებულა, რომ ხსნა და შველა აღარ ჰქონოდეს. გაჭირვების დროს ყოველთვის მოიპოვებოდნენ, თუმცა ნაკლებად, დიად მხნენი, მაღალ-ზნიანნი და მაღალ-ნიჭიანნი მწყემს-მთავარნი. იმათი ღვაწლი და ზრუნვა ჰფარვიდა ეკლესიას, იმათი მაღლი ნუგეშს ჰფენდა საზოგადოებას. კათალიკოზის სამართალშიაც ჩამოთვლილია მცირედი გუნდი მწყემს-მთავართა, რომელთაც საზოგადოების მკურნალება იტვირთეს და ეკლესიას ჭეშმარიტი სამსახური გაუწიეს.

კათალიკოზის სამართალი კრებამ დაადგინა. ხოლო კრება ჩვეულებრივს მოვლენას შეადგენდა და ყველა ღირსშესანიშნავი ცვლილება და ახალი წესი კრების საშუალებით წარმოებდა. საერო კრებას დიდი პატივი და მნიშვნელობა ჰქონდა. ასეთს კრებას თითქმის ისეთივე ძალა ეპყრა, როგორიც სამეფო ტახტს. როცა საჭირო იყო, სამეფო ტახტი კრებას იწვევდა და იგი კრება ერის უზენაესს უფლებას წარმოადგენდა, ერის წარმომადგენელობას ნიშნავდა. კრებაზედ მაღალი წოდების

¹²⁾ П. Иоселиани, Ист. Груз. Цер. 96—8.

¹³⁾ ibid. 115, 116.

კაცნი ბკობდნენ. მათიანე მოწმობს, რომ ორგვარი კრება არსებობდა—საერო და საეკლესიო და ორსავე კრებაზე ესწრებოდნენ სასულიერონიკა და საერონიკ. კრებას დაწესებითი ძალა ჰქონდა (учредительный). საერო კრება ნაშთი იყო ეგრედ წოდებულ მამასახლისობითის გამგეობისა და მამასახლისობა ხომ საზოგადო ერის მართებელობას წარმოადგენდა. ხოლო საეკლესიო კრებას დასაწყისი სხვაგან მოეპოვებოდა. იგი იწყებოდა მოციქულთა დროიდან. მოციქულებმა ჩასდეს კრების საძირკველი. შემდეგ, მეორე საუკუნის დამლევს, კრება საზოგადო ჩვეულებად შეიქმნა და ეკლესიის მსახურნი წელიწადში ერთჯერ მაინც უნდა შეკრებილიყვნენ. ამ ჩვეულებაზე გავლენა იქონია საბერძნეთის საეროენო კრებამ (ამფიქტიონ)¹⁴). ჩვენმა ეკლესიამაც მიიღო ეს ჩველება და პირველად კრება მოხსენებულთა არჩილ მეფის დროს (413—46 წ.), როცა შეკრბნენ არქიებისკოპოზის მობიდანის წინააღმდეგ. ამ მობიდანს შესწამეს მართლ-მადიდებლობის ლალატი, საეკლესიო წესისა და რიგის შელახვა და კრებაც ამის გამო მოახდინეს¹⁵). პირველს მაგალითს შემდეგი მოჰყვა და კრება საეკლესიო გამგეობის ფორმად გარდაიქცა. გუჯრებიდან სჩანს, რომ დასავლეთ საქართველოში უფრო ხშირი ყოფილა კრება და იქ თვითეული დიდად საყურადღებო საეკლესიო საქმე კრებაზედ განუბჭიათ და გარდუწყვეტიათ. როგორც უკვე შევნიშნეთ, კრებას, სასულიერო პირთა გარდა, ესწრებოდნენ საერო კაცნიც¹⁶) და ეს გარემოება ამტკიცებს, რომ ჩვენებური საეკლესიო კრება ვიწრო წოდებრივის ხასიათისა არ იყო, როგორც სხვაგან. არა თუ მარტო მეფეს, არამედ კათალიკოზსაც უფლ-

¹⁴) Робертсонъ, Ист. христ. церкви, I т. 1890 г. стр. 147.

¹⁵) Ист. Груз. церк. 28—9.

¹⁶) Церк. Гуджари, IV, 137, 141. ორს კრებაზედ, რომელიც სოლომონ მეფემ მოიწვია 1759 და 1761 წ. დაესწრნენ ბერძნის მიტროპოლიტი და იერუსალიმის ვეკილი. კრების შესახებ ცნობანი და მოსაზრებანი იხ. ა. ხახანაშვილის გუჯრებში, წინასიტყვაობა. ავტორს ნაჩვენები აქვს ჩვენის მათიანის ყველა ის ადგილი, სადაც კრება იხსენება.

ბა ჰქონდა კრება შეედგინა. კათალიკოზის სამართლის აღსაწერადაც კრება მოხდა. კრება მოიწვიეს საქართველოს და აფხაზეთის კათალიკოზთა— „საქართველოს კათალიკოზმან ჰატნაძექმან მალაქია... აფხაზეთის კათალიკოზმან ძამათ-მთავაძემან ევდემონ დაესხედით და შეეკრიბენით ყოველნი ეპისკოპოზნი აფხაზეთისაო“...

თუმცა იმ დროს საქართველო დანაწილებული იყო და იმერთა და ამერთა შორის პოლიტიკური კავშირი არ არსებობდა, მაგრამ მაინც აღმოსავლეთისა და დასავლეთის კათალიკოზნი ერთად სხდებიან და იკრიბებიან, ერთად ბჭობენ და თათბირობენ საქვეყნო საქმეზედ, ერთად აწესებენ კანონს. ბიჭვინტის გუჯარშიაც სწორედ ეგრეა — „და თქვენ, წმინდანო მეფენო, მღვდელ-მთავართ მთავარნო, აფხაზეთისა და ქართლისა კათალიკოზნო, თქვენც ასრე დაუმტკიცეთ“...¹⁷⁾ ეს გარემოება დიად ღირსშესანიშნავია და პირდაპირ მოწმობს, რომ საქართველოში საეკლესიო კავშირი და ერთობა არ მოსპობილა, თუმცა იგი საქართველო პოლიტიკურად დაიქსაქსა და სამ სამეფოდ და ხუთ სამთავროდ განიყო. „ყოვლის საქართველოის კათალიკოზი, პატრიარქი მალაქია“ პირველ ადგილას სწერია, ყოვლის საქართველოის კათალიკოზად იგია წოდებული, მხოლოდ იგი ბრწყინავს ჰატნაძექობით¹⁸⁾ და ეს ღირსება და ხარისხი კიდევ ლაღადებს, რომ ქართლის კათალიკოზს უფლება და მნიშვნელობა ჰქონია

¹⁷⁾ ა. ხახანაშვილის გუჯრები, 134.

¹⁸⁾ პატრიარქი—პირველი ეპისკოპოზთა შორის, კრების თავმჯდომარედ იგი ითვლებოდა, Робертсонъ, I. 284. მამა კ. ცინცაძე ამბობს, რომ კათალიკოზ-ჰატნაძექად იწოდა პირველად სახელოვანი მწყემს-მთავარი მელქისედეკ, ბაგრატ მეოთხის დროს. მელქისედეკმა აღიარა სრული დამოუკიდებლობა, ანტიოქიის პატრიარქის სახელის მოხსენება წირვალოცვის დროს აღკრძალა და დაამყარა ნამდვილი ავტოკეფალია საქართველოს ეკლესიისა. ჩვენი კათალიკოზი ისეთივე დამოუკიდებელი შეიქმნა, როგორც საბერძნეთის პატრიარქნი იყვნენ. მელქისედეკს ხელს უწყობდა საქართველოს პოლიტიკური ძლიერებაო, Автокефалія Грузинской церкви, исторический очеркъ, Пастыръ № 11—12, 1894 г.

მთელს ივერიაში. სამართალზედ კათალიკოზ-პატრიარქს მალაქიას ხელი არ უწერია, სამართალს ამტკიცებენ მხოლოდ აფხაზეთის კათალიკოზი და იმერთა მწყემს-მთავარნი: ქუთათელი მიტროპოლიტი სვიმონ, გენათელი მთავარ-ეპისკოპოზი ანტონი, ჭყონდიდელი და სხვ., მაგრამ აქ უცნაური არაფერია, თუმცა ეს ამბავი დ. ბაქრაძეს უცნაურად მიაჩნია¹⁹). საქმე ისაა, რომ კათალიკოზის სამართალი იმერთათვის აღიწერა და ამიტომ ადგილობრივი ძალა ჰქონდა. ხელიც იმერთა მწყემს-მთავართ მოაწერეს. ქართლის კათალიკოზი მხოლოდ მოიხსენეს, რადგანაც ამის ავტორიტეტი და უფლება „ყოვლის საქართველოსთვის“ ცნობილი და აღიარებული ყოფილა.

საქართველოს კათალიკოზის მნიშვნელობა და გავლენა დამოკიდებული იყო პოლიტიკურს მდგომარეობაზედ. სამეფო და ეკლესია მჭიდრო კავშირს შეადგენდნენ და საეკლესიო ერთობა და ძლიერება სამეფოს ერთობისა და ძლიერებისაგან წარმოსდგებოდა. მიზეზიც აქ არის, რომ საეკლესიო განცალკევება (სეპარტიზმი) ზედ მოჰყვა პოლიტიკურს უძლურებას. აფხაზეთის კერძო კათალიკოზობა პირველად დაარსდა მაშინ, როცა არაბთა ბატონობამ ორ დიდ ნაწილად გააპო საქართველო და მისი პოლიტიკური აგებულება დაარღვია, დაშალა²⁰). მეათე საუკუნიდან საქართველომ ისევ ძალა მოიკრიბა, მტერი შემუსრა და ერთობა დაამყარა. ამის გამო საკუთარი და კერძო აფხაზეთის კათალიკოზობა მოიხპო და საეკლესიო ერთო-

¹⁹) Сб. Зак. Вахт. 129, примѣч. 3.

²⁰) Абхаз. Катол. 8—12 აფხაზეთის კათალიკოზობა დაარსა ბაგრატ პირველმა 820 წ. კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ნებართვით. პ. იოსელიანი ამბობს, რომ აფხაზეთის საკათალიკოზო კათედრის დაარსების მიზეზი, მეცხრე საუკუნის დასაწყისს, ის იყო, რომ საბერძნეთი აწუხებდა აფხაზეთს. ბიზანტიის ანგარებას და რბევას იგი ველარ უძლებდაო, თვით ბაგრატ პირველი იმპერატორის ნათესავი იყო და ყველა ამ გარემოებამ ხელი შეუწყო საკუთარის კათალიკოზობის დაფუძნებასაო. სამეგრელო პირველად ქართლის კათალიკოზს ექვემდებარებოდა. ალბანიაში X საუკ. საკუთარი და დამოუკიდებელი კათალიკოზი იჯდა, *Ист. Груз. Церк.* 57, 148—9.

ბა ისევ დაფუძნდა²¹⁾). შემდეგ, როცა ძლიერი ივერია დაემხო და სამ სამეფოდ და ხუთ სამთავროდ განიყო, მაშინ აფხაზეთის კათალიკოზობა კვლავ აღსდგა, მაგრამ წარსული გარდმოცემა ცხოვლად დარჩა და ქართლის კათალიკოზმა საყოველთაო მნიშვნელობა არ დაჰკარგა. მაინც ასეთის თვისებისაა საეკლესიო გარდმოცემა!... მაგალითებრ, მეჩვიდმეტე საუკუნის დამლევს თუმცა სამცხე ოსმალეთს ექვემდებარებოდა, მაგრამ ქართლის კათალიკოზი იოანე ამ სამთავროს თავისს საკუთრებად აღიარებდა. მეთხუთმეტე საუკუნეს იერუსალიმისა და ანტიოქიის პატრიარქი იმერეთში მობრძანდა, განიხილა ეკლესიის მდგომარეობა, ბედიელი ეპისკოპოზი იოაკიმე კათალიკოზად აკურთხა და ხალხს ჩააგონა, საქართველო ჩემი სამწყსოაო, თუმცა კი ჯერ ისევ მერვე საუკუნეს საქართველოს ეკლესია დამოუკიდებელი შეიქმნა და ანტიოქიის პატრიარქის ბატონობა თავიდან მოიშორა²²⁾). ახლაც ეს პატრიარქი ივერიას თავისს სამწყსოდ სთვლის ღ იმის პატრიარქადაც იწოდება... რასაკვირველია, მარტო სახელით.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კათალიკოზის სიმართლის წინასიტყვაობაში სწერია, — „დავიდევით რჯულის კანონი და ჩვენც იმისაგან გარდმოვიღევით და რაც იმისაგან არ გარდმოვიღევით, ჩვენ ჩვენი მაგიერი არა შეგვიმატებია-რა“... მაგრამ კათალიკოზის სამართალი ცარიელი „გარდმოღება“ როდია, — „მრავალს უწესოებასა და უჯერო საქმეს იგი სამართალი სდებს ისეთს სასჯელსა, რომელიც რჯულის კანონში სრულიად არ მოიპოვება. გარდა ამისა, კათალიკოზისა

²¹⁾ თ. ჟორდანიას ქრონიკები, I. გვ. 266. სხვა შრომაში—Завѣщаніе Царя Давида Возобновителя, Тифлисъ 95 г. стр. 19, примѣч. 40, ბ-ნი ავტორი თითქო არღვევს თავისს აზრს.

²²⁾ Церков. Гуджари, 69, 103, 131—2. Абхаз. Католик. 14—15. ერთის გუჯრიდან სჩანს, რომ სამცხეში XV საუკ. აწყურის მწყემს-მთავარი ანტიოქიის პატრიარქს იხსენებდა საეკლესიო მსახურობის დროს. არქიებისკოპოზი გერასიმე პირობას სდებს, ამიერიდან მოვიხსენიო სრულიად საქართველოს კათალიკოზიო.

და რჯულის კანონი ერთი-ერთმანეთისაგან შინაარსითაც განსხვავდებიან. ასეც უნდა იყოს, რადგანაც პირველი მათგანი ჩვენი ცხოვრების ნაშთია, ხოლო მეორე უცხოელ ეკლესიის დადგენილებას შეადგენს. შედარება ამტკიცებს, რომ თითო-ორიოლა მუხლი და ისიც შეცვლით აღწერილი თუ არის „გარდმოღებული“ რჯულის კანონისაგან, თორემ სხვა არაფერი²³⁾. ხოლო ხასიათი და მიმართულება კათალიკოზის სამართლისა და რჯულის კანონისა ერთი და იგივეა და ამ მხრივ შეიძლება ითქვას, რომ პირველი მეორისაგან „გარდმოღებულია“. მაგრამ მაინც სიტყვა „გარდმოღება“ აქ უფრო იმის აღმნიშვნელია, რომ რჯულის კანონმა გავლენა იქონია კათალიკოზის სამართალზედ. ესეთი გავლენა აუცილებელიც იყო, რადგანაც პირველადვე ჩვენი ეკლესია ზესუსულიერო წოდება საბერძნეთის კანონითა და სამართლით ხელ-მძღვანელობდა. მაგრამ როდესაც ქართული საეკლესიო მწიგნობრობა აღორძინდა, რჯულის კანონიც სთარგმნეს და, როგორც კათალიკოზ მელქისედეკის გუჯრიდან სჩანს, წმ. მამა ევთიმეზედ აღრე გვქონია თარგმნილი რჯულის კანონი²⁴⁾. ამ ნეტარ-ხსენებულმა წმ. მამამ ხომ დიდი ყურადღება მიაქცია სასულიერო კანონ-მდებლობას და სთარგმნა ყველა ისეთი წიგნი, რომელიც საჭირო იყო საეკლესიო გამგეობისათვის,—მაგალითებრ რჯულის კანონი, ძეგლის წერა მეშვიდე მსოფლიო კრებისა, იოანე მმარხველის კანონი შეცოდებულთანი და სხვ.²⁵⁾ თარგმანება არც შემდეგ

²³⁾ Brosset, Notice sur un Nomocanon géorgien—რჯულის კანონი, ცალკე წიგნად. აქ ბროსე იკვლევს იმ რჯულის კანონს, რომელიც არქეოლოგს სტროევს ვოლოდდაში უპოვნია. იგი დაწერილია 1350 წელსაო. ხელთნაწერი შეიცავს ასს საეკლესიო კანონს, იოანე მმარხველის თხზულებას „კანონი შეცოდებულთანი“ და სხ.

²⁴⁾ თ. ჟორდანი, ქრონიკები, I. 183. ჯერ გარდაწყვეტილი არ არის, სახელდობრ რომელ საუკუნეში სთარგმნეს პირველად რჯულის კანონი ავტორი დასაწყისად მეშვიდე საუკუნეს სთვლის.

²⁵⁾ *ibid.* 155, 172. Ист. Гruz. Цер. 117, სადაც ნაჩვენებია, თუ რა მდიდარი იყო ჩვენი საეკლესიო კანონ-მდებლობა თარგმანით.

შეწყვეტილა და ამ გზით საბერძნეთის საეკლესიო კანონმა დიდი გავლენა და ძალა მოიპოვა საქართველოში. რასაკვირველია, კათალიკოზის სამართალიც ამ გავლენასა და ძალას ვერ ასცდებოდა, თუმცა კი მონებრივ არ დამორჩილებია რჯულის კანონსა...

რჯულის კანონი, რომლიდანაც ვითომ გარდმოღებულია კათალიკოზის სამართალი, მეექვსე მსოფლიო კრების კანონს შეადგენსო, ამბობს დ. ბაქრაძე²⁶). მაგრამ ისტორია მოწმობს, რომ მეხუთესა და მეექვსე კრებაზედ მარტო სარწმუნოების შესახებ ბჭობდნენ და კამათობდნენ, ხოლო კანონი და სახელმძღვანელო წესდება არ დაუდგენიათ. ამ მიზეზის გამო იმპერატორმა იუსტინიანე მეორემ 691 წ. მიიწვია ეგრედ წოდებული ტრულის კრება, რომელმაც ას ორი კანონი აღწერა. ამ კანონთა შორის ექვსი უარ ჰყოფდა რომის პაპის უპირატესობას და ეს გარემოება შეიქმნა პირველ მიზეზად აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკლესიათა განცალკევებისა, განყოფისა²⁷). რჯულის კანონი, რომლითაც საქართველოს ეკლესია ხელმძღვანელობდა, უმეტეს ნაწილად ტრულის კრების დადგენილებას შეიცავს და ამ რჯულის კანონის ასის მუხლიდან სამი მეოთხედი ტრულის კრებას ეკუთვნის. სხვა მუხლნი დამატებას შეადგენენ და თავისებურნი არიან, მაგალითად მარხვისა და დღესასწაულის შესახებ. მცირედი რაიმე მეექვსე კრებიდანაც ამოღებულია²⁸). აქ საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ ტრულის კრება აღიარებული არ არის მსოფლიო კრებადა, V—VI კრებათა დამატებად ითვლება და სახელად **მეხუთე—მეექვსე კრება** ეწოდება (Quinisexte).

კათალიკოზის სამართალი ცალკერძო შინაარსისა როდია და, საეკლესიო კანონებს გარდა, შეიცავს, ზოგს ისეთს დანაშაულს, რომელიც სისხლის სამართალს შეეხება (მაგალითად კაცის-კვლა, პარვა, კაცის სყიდვა). მაინც ძველად საეკლესიო

²⁶) Сбор. Зак. Вахт. 129, пр. 2.

²⁷) Робертсонъ, Ист. Христ. Церк. I. стр. 576 и пр.

²⁸) Brosset Notice... 118, 122—3, 147—9.

კანონს ყველგან ესეთი მიმართულება ჰქონდა. იმ დროს კანონსა და სისხლის სამართალს შორის საზღვარი დადებული არ იყო და სასულიერო წოდებას ხელი მიუწვდებოდა ბევრს ისეთს ბოროტ-მოქმედებაზედ, რომელიც ახლა ამას აღარ ეკითხვის. მაგრამ სხვა მიზეზმაც გავლენა იქონია. როდესაც ერის იურიდიული აზრი დაბალს წერტილზედ სდგას, მაშინ საზოგადო სამართლის ბუნებაც განურკვეველია, სამოქალაქო და სისხლის სამართალი ერთი მეორისაგან განუყოფელია და თვითეული დარგი სამართლისა განუცალკევებელია. და თუ კათალიკოზის სამართალი სჯიდა ისეთს დანაშაულსაც, როგორც, მაგალითებრ, კაცის-კვლაა, ეს ამბავი კანონისა და სამართლის განუვითარებლობასაც ამტკიცებს. მაგრამ აქ ერთი გარემოებაც დიად ღირს შესანიშნავია, სახელდობრ ის, რომ ჩვენი სასულიერო წოდება ფეოდალურად იყო მოწყობილი და დამოუკიდებელს წყობას წარმოადგენდა. ჯერ ისევ კათალიკოზობის დაარსებამდე მთავარ-ეპისკოპოზი, მაგალითებრ გლონოქორ, ერისთავადაც ითვლებოდა²⁹⁾ და შემდეგ ფეოდალობა ხომ უფრო მეტად აღორძინდა და ეკკლესიამაც დიდი უფლება და მნიშვნელობა მოიხვეჭა. დროთა განმავლობაში საქმე იქამდე მივიდა, რომ თვით მეფეს ეკკლესიისა და იმის სამფლობელოზედ თითქმის ხელი არ მიუწვდებოდა და საქართველოს უკანასკნელი მეფე გიორგი ამბობდა, ეკკლესიასთან ბრძოლა არ ძალმიძს, ეკკლესიას მამულს და ყმას ვერ ჩამოვართმევ და ამის ნება არა მაქვსო³⁰⁾. თავისს სამფლობელოში ეკკლესია და სასულიერო წოდება თითონ აწარმოვებდა სამართალს და ყოველ გვარს დანაშაულს სჯიდა, მეტადრე როცა დანაშაულობა ყმასა და გლეხს ჰბრალდებოდა. მაშასადამე, თვით სასულიერო წოდებისა და ეკკლესიის ფეოდალური წყობილება შეიქმნა მიზე-

²⁹⁾ ქრონიკები, I. 47.

³⁰⁾ Церк. Гуджари, 35. ურბნელებმა თავისს ეპისკოპოზს ხარჯის მიცემაზედ უარი უთხრეს. მეფე ირაკლი მეორემ ამის გამო ბრძანა, საქართველოში არ გაგონილა, რომ ვინმემ საეკლესიო გარდასახადი არ გაიღოსო. *ibid.* 27.

ზად, რომ კათალიკოზის სამართალში მოიპოვება ზოგი ისეთი დანაშაული, რომელიც საეკლესიო კანონს არ შეესაბამება და საერო სისხლის სამართალს ეკუთვნის.

საქართველოს სამეფო ტახტმა და ეკლესიამ ძველადვე გაინაწილეს სამართლის საასპარეზო. ამ შემთხვევაშიაც საბერძნეთმა იქონია გავლენა თავისს ერთ-მორწმუნე ივერიაზედ. საბერძნეთში იმპერატორი განაგებდა საეკლესიო სამართლის უზენაესს დაწესებულებას, იგი იმპერატორი ითვლებოდა უპირატეს მსაჯულად. იმის ბრძანებასა და უფლებაზედ იყო დამოკიდებული მსოფლიო კრების მოწვევა, ამ კრების განაჩენისა და დადგენილების დამტკიცება. მეორეს მხრით, ეკლესიის წარმომადგენელიც მალე შეიქმნა საერო მოსამართლედ და მსაჯულად. პირველ დროის ქრისტიანებს ნდობა და პატივი არა ჰქონდათ სხვა სჯულის მოსამართლეებისა და საქმის გასაბჭობად ადგილობრივ ეპისკოპოზს მიმართავენდნენ ხოლმე. ეპისკოპოზიც სიამოვნებით ტვირთულობდა ამ მოვალეობას და ყოველი ქრისტიანი მოწიწებით ისმენდა ამის მსჯავრსა და განაჩენს. ასეთი სამართლის ქმნათან და თან განმტკიცდა და ჩვეულებად გარდაიქცა. სამართლის საქმეში მეტადრე დიდი ძალა შეიძინა ეპისკოპოზმა, როცა სახელმწიფომ ქრისტიანობა ოფიციალურად აღიარა და ირწმუნა ²¹⁾. ჩვენი სამეფო ტახტი ბიზანტიას ჰბაძავდა და ხელმძღვანელობას, მაგალითს იმისაგან იღებდა. ქრისტიანობის დაფუძნების შემდეგ საქართველოს მეფემ უზენაესი საეკლესიო გამგეობა თავისს უფლებად იცნო და ამის გამო ეკლესიის უპირატესი წარმომადგენელიც მეფის ქვემდებარედ გარდაიქცა. მართალია, მეფისა და კათალიკოზის შესახებ კანონი ამბობდა, — „ერთი ხორცის ხელმწიფე არის და მეორე სულისა, კურთხევა და პატივი ღვთისაგან და კაცთაგან სწორედ აქვთო“, მაგრამ კათალიკოზობა და უზენაესი საეკლესიო გამგეობა მაინც მეფეს ეხელმწიფებოდა. ამის საბუთი თვით კათალიკოზის სამართალშიაც მოიპოვება: ეპისკოპოზი, თუ რამე დაეშაოს, „კათა-

²¹⁾ Робертсонъ, I. стр. 277—81.

ლიკოზმან სწვართოს... არა გაუგონოს და არ იწვართოს... მეფემ საყდრისაგან ექსორცია ქმნას (მუხ. ივ). კათალიკოსს შეეძლო ეგეთი ეპისკოპოზი მხოლოდ „წირვისაგან განეკვეთა“. ვახტანგ მეფის სიტყვით, „მეფეს უფრო პატივს სცემენ, მაგრამ ხორციელის შიშით იქმონენ“... ყოველ შემთხვევაში, მეფის უფლება კათალიკოზისას აღემატებოდა მაშინაც კი, როცა საქმე საეკლესიო გამგეობას შეეხებოდა და ამ მხრივ საქართველო ბიზანტიის გზას მისდევდა. როგორც იქ პატრიარქი, ისრე აქ კათალიკოზი სამეფო ტახტის მორჩილი იყო და ამ ტახტს ეკუთვნოდა უმაღლესი საეკლესიო ზედამხედველობა.

ნ. ურბნელი

(შემდეგი იქნება)

35709

რუსეთის
N 14 - 12

პირი № 1098
1/1

სასამართლოს განაჩენი

მეფე გიორგი XIII-ის დროისა*)

ქ. მათს უმაღლესობას სდ საქართველოს მეფეს გიორგისთან
ქივლას დაკითხვილს მღვდელს დაკითხვით ფირაღაშვილებისათვის და
ჩვენს კელმწიფეს მეფეს ჩვენ მათის ძმის ფარნაკაზისათვის ებძინებინა
ამათი სამართალი და ჩვენ ორნივე სამართალში მოკუყვანინეთ. და-
ვით მღვდელი ფირაღაშვილებს წისქვილს ედაკებოდა გაწმემოს
მიწებით, ასე რომ ლიბუაშვილი თავისის სრული მამულით ჯაჯა-
ხისშილებს სვეტი-ცხოვლისათვის შემოქირათ მტკიცეს გუჯრით
და ეს ლიბუაშვილი ამოწვევით იყო და ამ ლიბუაშვილის ნაქანი
მამული მათს უწმინდესობას ყოვლისა საქართველოს კ^რს პატრი-
არქსს სანატრელის მეფის ირავლი მეორის ძეს ანტონის ამ დავით
მღვდლისათვის ებძინებინა. და ეს მღვდელი გუჯრით და იმ ლიბუა-
შვილის ნაწილობის სიგლებით ედაკებოდა. ფირაღაშვილები ესრეთ
მიუგებდნენ დავით მღვდელს: შენ ჩვენთან რა საქმე გაქვს, ძველიდგან,
ჩვენი ნასყიდი არის და არავინ გკადებინა. ერთხელ მამუკა თარხნი-
შვილი წამოგუდავა და იმ დავაშიაც იქ დაგვესწრა. თუ ლიბუაშვი-
ლის იყო, რატომ არ იდავა. და ამას გარდა ფირაღაშვილებმა ერთ-
წმინდის დეკანოზის პეტრეს მოწმობაც მოიტანეს და ასე ეწერა: მ-
მუკა თარხნისშვილი ფირაღაშვილებს წისქვილზედ რომ ედაკებოდა,
მე იქ დავესწარ. ფირაღაშვილებმა გული აჯერეს მამუკას და წის-

*) პირი ამ განაჩენისა წარმოუდგინა რედაქციას ქბ. ელისაბედ გურამიშვილ-
მა, რომელსაც უპოვნია იგი თავის განსვენებული მამის ვახტანგ გურამიშვილის ქა-
ღალღებში.
რედ.

ქველი ფირალაშვილებს დაჩნათ. ლიბურაშვილი ზაზაჯანაც იქ იყო იმათ დავაში და არა უღაპარაკნია რა. დავითაშვილმა მღვდელმა მასხუხად მიუგო: ასეთი კაცი იყო, რომ ლიბურაშვილს იმ მამუკამ სხვა მიწაც გაუყიდა და მოწმად თითონ ლიბურაშვილი დაწერა; მეორედ ესეც უხასუსხა: თუ ეგ წიგნი ჭეშმარიტი არის, რომლითაც მამუკას გული აჯერე, რატომ ისინი არ დასწერე მოწმით და სხვანი რათ დასწერე? ამ მიზეზითა არა მჯერა, რომ თქვენი წიგნი მართალი იყოს; თუ სხვა ნასყიდობის წიგნი არა გაქვს, მამუკას წიგნი არ შეიწინაბება და არც ყბული მამუკა, ამისთვის რომ ამ გვარი საქმე მამუკას ბეჭი უქმნია. მამუკას წიგნისაგან ჩემი გუჯარი და ნასყიდობის წიგნი უფრო ჭეშმარიტი არის, ამისთვის რომ თუ კი სამართალით გაძლედა მამუკა წიგნს, რატომ უარაღაჯუღს რუსედ არ დაგიწერა, თქამხედ რათ გიწერდა და კიდევ ესე რომ, რომელსაც ზაზაჯანა მოკვდა, მაშინ დაუწე იმ საწისქვილს შენება და იმისა შვილი მოვიდა და დაგიშალა, ნუ ამბობ, ჩემია. ჩვენ ფირალაშვილებს ძველი ნასყიდობის წიგნი მოკოტხრეთ და ასე თქვეს, რომ ქსანში ურემი გადაგვიბრუნდა, სხვა მრავალი წიგნებიცა და იმ წისქვილის და მიწების ნასყიდობის წიგნებიც იქ დაკარგეთ. რადგანაც ფირალაშვილებს ძველი სიგელი არა ჰქონდათ, ეს მამუკასაგან მოცემული წიგნი მოკატხინეთ და მამუკას წიგნიც ასე უცხადება: წამოგადავე საწისქვილს, მხველ და გული გავაჯერე, რომ უწინაც შენი ფოთელიყო და ახლაც შენვე დაგანებეთ თქამხედ საწისქვილს. ეს რომ გაკინჯეთ, დავით მღვდელს გუჯარი და ლიბურაშვილისაგან ძველი ნასყიდობის სიგელი ორივე მოკატხინეთ. ძველს ნასყიდობის წიგნში ასე უცხადება: მოგვიდა მე ფიუნას-შვილმა ზურაბამ და ძმათა ჩემთა შენ ლიბურაშვილს და ძმათა შენთა უარაღაჯუღს რუსედ ორის დღის მიწა. კიდევ ერთის დღის მიწა რუს შუა ჯანდილასშვილის სამზღვრამდის, მეც კიდევ მოკოტხინედი საჯალჯე შენსავე წისქვილს ზედათ უარაღაჯუღს რუს იქით ჭალა. ამას გარდა ჯავახიანთაგან შეწირულობის გუჯარაც ჩოჩეთის ზირდაპირ ჭალით და საწისქვილთი შეწირულობას უცხადება. ეს წერილები რომ ვნახეთ და ორისავე მხრიდან საბუთები გაკინჯეთ და ამითი საჩივარი მოვისმინეთ, რადგანაც ფირალაშვილები

დავით მღვდელს ასე ეუბნებოდნენ: შენ ჩოხეთის პირდაპირ გიწერის და ჩვენი წისქვილი ზევით არის, დავით მღვდელი ამის ზასუსად მიუგებდა: რადესაც ჩოხეთი თავის თავის მამულზე მდგარან, მაშინ სწორედ პირდაპირ იქნებოდა. ჩვენ ამისათვის წავედით და იმ წისქვილის მდებარეობა და გარეშემო მიწები გავსინჯეთ, ჩოხეთის პირდაპირ იქნებოდა უწინ ეს წისქვილი; ამას გარდა კიდევ ჩვენ რომ იმის სამზღვარს და მიჯნებს ვსინჯავდით, ფირაღაშვილებმა თავისის თავის გასამართლებლათ ერთი წიგნი მოიტანეს, რომელიც ესრეთ ეწერა იმ წიგნში: მოგვიდე მე ვეთესიასშვილმა შენ ნაზღავათასშვილს ჩემს ნასყიდს ჭაღასზედ შენს ნასყიდს ლიბუასშვილის მიწის ზემოდამ ჩემს მიწაში დუს რუს წაკვირვით ერთი საწისქვილო რუ. ამ წიგნის ძალით მტკიცედ აღმოჩნდა, რომ წისქვილს ზემოდ ლიბუასშვილისა არის, კიდევ გუჯარის წერილის ძალით და ნასყიდობის წიგნით ამ დავით მღვდელს რჩებოდა წისქვილი და იმის გარეშემო მიწები, მაგრამ რადგანაც ფირაღაშვილები სამს საბუთს ამოხდნენ, უდ ამას, რომ ძველადგან ნასყიდი გვაქვს მანთელასშვილისაგან და სიგლები დაკარგული გვაქვსო, მეორე, რომ ამდენი ხანია არავინ გვდაკვებინ და ჩვენ გვიჭირავს ეს წისქვილიო, მესამე, რომ ერთა-წმინდის დეკანოზის მოწმობა მოიტანეს ლიბუასშვილი იყო იმ წისქვილის დავაში და არა უთქვამს-რამ იქ ყოფილა— ჩვენ ამ სამმა აზრმა და საბუთმა იჭვში შეგვიყვანა, ამის ჩვენის იჭვის განწმინდისათვის ფირაღაშვილებს ფიცი დაესდგით: ექვსი მოფიცარი შეკადვეთ, სამი სამართალმა იზატყვა, სამი მოფიცარი კი უნდა იპოვოს, ერთი ფირაღაშვილის გამორჩეული უნდა იყოს და ორი მღვდლისაგან შეგდებულ, რომ სამის მოფიცრით ასე უნდა იფიცოს ჯვარსა და წმინდას სახარებაზედ კელი უნდა დასდგას და ასე სთქვას: ამისმა ძაღლმა და ამისმა განმაცხროველებელმა ღონ რომ ეს საწისქვილო ლიბუასშვილისათ არც მამის ჩემისაგან გამოვიწიას და არც მე ვიცოდე, მანოელასშვილისაგან ნასყიდი მქონდა და იმის ნასყიდობის წიგნები დაკარგე, მას აქეთ ჩვენ გვიჭირავს და არავინ გვდაკვებინ და ლიბუასშვილი ზაზაჯანაც იქ დაცა, რასაც ის ფიცით შემოსაზღვრამს, ის წისქვილი ფირაღაშვილს

ფიქსაცია და იმის ძმის გოგონას დაწესებით და თუ ისე კერ იფიცეს ფიქსაციაში, ამიდავითაშვილს დავით მღვდელს დაწესება ის წისქვილი, რუს შუა მიწა და ყარაღაჯულს რუს ქვეით წისქვილის წინ რიყედიან მიწა და ჭალაც და რადგანაც კიდევ იმ ზანაჯანას ობოლი მისულა და დაუშლია, ნუ საშენებო, ჩემიან, და არას შეზღუბისა და აუშენებია, ამისათვის მეფის ვახტანგის სამართლით რ. ი. ზ. ამდენის რიცხვიდამ ესრედ უსჯიდა, რადგან ეკლესიის მამულია, ამისათვის შენობისა არა ეძლეოდათ რა ფიქსაციაში; მაგრამ ჩვენ კიდევ ასე უსაჯეთ, რომ ის წისქვილი უნდა დაფასდეს ყოველი-ფრთხილ შენობით, ქვებით და თავის იარაღებით და მღვდელმა დავით-მა ნახევარ ფასი უნდა მისცეს მიწებს გარდა და კიდევ ესე რომ რაერთი ხანიც ფიქსაციაში წისქვილის შემოსავალი უჭამათ, იქიდან ნახევარი მღვდელს უნდა მისცემოდნ სამართლით, მაგრამ რადგან შეუქვლები იყვნენ ეს ფიქსაციაში, ამისათვის ვახტან-კეთ და ეს ზემოწერილი ასე განუჩინეთ ქსნის ერისთავის შვილის გიორგის თან დასწრებით მდივანბუგის ჯავახის შვილის ვახუშტის მათის უწმინდესობის მღვდელ მონაზონის იოსტოსის და დიკას-ტირის ანდის ხატის დეკანოზის სოლომონის თან დასწრებით. ჩვენო უმადლსაშვილ ერისთავის შვილთა თორნიკე, ფიქსაციაში უნდა შეჭფიცონ და თუ კერ შეჭფიცონ კელი აუმაართე და დავითაშვილს მღვდელს დავითს მათხარე. მარტის იე ქეს უბს. გიორგი, იოს-ტოს, სოლომონ.

დავით მღვდელს ასე ეუბნებოდნენ: შენ ჩოხეთის პირდაპირ გიწერია და ჩვენი წისქვილი ზეკით არისო, დავით მღვდელი ამის პასუხად მიუგებდა: რადესაც ჩოხეთი თავის თავის მამულზე მდგარან, მაშინ სწორედ პირდაპირ იქნებოდა. ჩვენ ამისათვის წაკედით და იმ წისქვილის მდებარეობა და გარეშემო მიწები გავსინჯეთ, ჩოხეთის პირდაპირ იქნებოდა უწინ ეს წისქვილი; ამას გარდა კიდევ ჩვენ რომ იმის სამხელვარს და მიჯნებს ვსინჯავდით, ფირაღაშვილებმა თავისის თავის გასამართლებლათ ერთი წიგნი მოიტანეს, რომელიც ესრეთ ეწერა იმ წიგნი: მოკვიდე მე ვეფხიასშვილმა შენ ნარდავითასშვილს ჩემს ნასყიდს ჭაღასზედ შენს ნასყიდს ლიბუასშვილის მიწის ზემოდამ ჩემს მიწაში დუს რუს წაკვირვით ერთი საწისქვილო რუ. ამ წიგნის ძალით მტკიცედ აღმოჩნდა, რომ წისქვილს ზემოდ ლიბუასშვილისა არის, კიდევ გუჯარის წერილის ძალით და ნასყიდობის წიგნით ამ დავით მღვდელს რჩებოდა წისქვილი და იმის გარეშემო მიწები, მაგრამ რადგანაც ფირაღაშვილები სამს საბუთს ამოებდნენ, უდ ამას, რომ ძველდგან ნასყიდი გვაქვს მანთელასშვილისაგან და სიგლები დაკარგული გვაქვსო, მეორე, რომ ამდენი ხანია არავინ გვდაკვებია და ჩვენ გვიჭირავს ეს წისქვილიო, მესამე, რომ ერთა-წმინდის დეკანოზის მოწმობა მოიტანეს ლიბუასშვილი იყო იმ წისქვილის დაკაში და არა უთქვამს-რათა იქ ყოფაში— ჩვენ ამ სამმა აზრმა და საბუთმა იტკეში შეგვიყვანა, ამის ჩვენის იტკის განწმენდისათვის ფირაღაშვილებს ფიცრი დაკვდით: ექვსი მოფიცარი შეკავდებით, სამი სამართალმა იზატოვა, სამი მოფიცარი კი უნდა იზოკოს, ერთი ფირაღაშვილის გამორჩეული უნდა იყოს და ორი მღვდლისაგან შეკვებული, რომ სამის მოფიცრით ასე უნდა იფიცოს ჯვარსა და წმინდას სახარებაზედ კელი უნდა დაიდგას და ასე სთქვას: ამისმა მადლმა და ამისმა განმაცხოველებელმა ღმთნ რომ ეს საწისქვილო ლიბუასშვილისათ არც მამის ჩემისაგან გამოგონია და არც მე ვიცოდე, მანოელასშვილისაგან ნასყიდი მქონდა და იმის ნასყიდობის წიგნები დაკარგე, მას აქეთ ჩვენ გვიჭირავს და არავინ გვდაკვებია და ლიბუასშვილი პაპაჯანაც იქ დაგვეწერა, რადესაც მამუკას კვდაკენით და არ უდავანია. თუ ასე იფიცა, რასაც ის ფიცით შემოსაზღვრამს, ის წისქვილი ფირაღაშვილს

ფირაღას და იმის ძმის გოგონას დაწესებით და თუ ისე ვერ იფიცეს ფირაღას შვილებმა, ამიდავითა შვილს დავით მღვდელს დაწესება ის წისქვილი, რუს შუა მიწა და ყაჩაღაჯუღს რუს ქვევით წისქვილის წინ რიუემდინ მიწა და ჭაღაჯ და რადგანაჯ კიდევ იმ ზანაჯანას ობოლი მისუღა და დაუშლია, ნუ ააშენებო, ჩემიაო, და აჩას შეზღუბია და აუშენებია, ამისათვის მეფის ვასტანგის სამართლით რ. ი. ზ. ამდენის რიცხვიდამ ესრედ უსჯიდა, რადგან ეკვლესიის მამუღია, ამისათვის შენობისა არა ეძლეოდათ რა ფირაღას შვილებს; მაგრამ ჩვენ კიდევ ასე უსაჯეთ, რომ ის წისქვილი უნდა დაფასდეს ყოველი-ფრით შენობით, ქვევით და თავის იარაღებით და მღვდელმა დავით-მა ნახევარ ფასი უნდა მისცეს მიწებს გარდა და კიდევ ესე რომ რაერთი ხანიც ფირაღას შვილებს წისქვილის შემოსავალი უჭამიათ, იქიდან ნახევარი მღვდელს უნდა მისცემოდა სამართლით, მაგრამ რადგან შეუძლებელი იყვნენ ეს ფირაღას შვილები, ამისათვის ვანატი-კეთ და ეს ზემოწერილი ასე განუჩინეთ ქსნიის ერისთავის შვილის გიორგის თან დასწრებით მდივანბეგის ჯავანის შვილის ვასუშტის მათის უწმინდესობის მღვდელ მონაზონის იოსტოსის და დიკას-ტირის ახნდის ხატის დეკანოზის სოლომონის თან დასწრებით. ჩვენო ეშვადასხაშო ერისთავის შვილთ თორნიკე, ფირაღას შვილებმა უნდა შეჭფიცონ და თუ ვერ შეჭფიცონ კელი აუმაართე და დავითა შვილს მღვდელს დავითს მოახარე. მარტის იე ქეს უპს. გიორგი, იოსტოს, სოლომონ.

საეკლესიო ღვთის-მსახურების წიგნთა აწინდელი მდგომარეობა ქართულს ენაზედ

წარსული 1897 წლის დეკემბრის თვის უკანასკნელ რიცხვებში ერთი პატრიარქული მამულიშვილი გაზეთ «ივერიაში» სულისკვნებით მოგვითხრობდა ნაკლებობას ანუ უზრუნველობას საეკლესიო ღვთის-მსახურების წიგნებისას ქართულს ენაზედ, და მასთანავე გამოსთქვა საღმრთო სურვილი, რათა აღვიღებრივმა სასულიერო მთავრობამ კეთილ ინებოს და თვისის საფასით დააბეჭდონ საეკლესიო ღვთის-მსახურების წიგნები ქართულს ენაზედ და მით მამობრივ დაავაყოფილეს საღმრთო სულიერი წყურვილი ქართველთა მართლმადიდებელი ერისა. ხოლო თუ ეს შეუძლებლად აღმოჩნდება რამეელისამე მიზეზით, მაშინ ნება დართოს ქართველს კერძო საზოგადოებას ანუ პირთა ზემოხსენებულ წიგნთა დაბეჭდვისა.

ეს ზემოხსენებული აზრი ფრიად კურთხეულ და ღვთისნიერია. მაგრამ ამასთანავე არ იყო გამოთქმული, რა მდგომარეობაში იმყოფება ეს ქართულს ენაზედ საეკლესიო ღვთის-მსახურების წიგნები.

ჩვენდა სამწუხაროდ, უნდა აღვიარო, რომ არა სასურველს და სანატრელს მდგომარეობაში იმყოფება. რისთვის? იმისთვის, რომ მათ შორისაც არა მცირედი შეცოთმანი არიან, ჟამთა ვითარების გამო, შეზარულნი, ვითარცა ქართულს დაბადებაში. იკითხავთ, რის გამო? ჩვენის დაუდევრობის გამო. როდესაც ვაჭრობის ხასიათი და მიმართულება მიუძღვის ამგვარს წმიდა და ღვთისნიერს საქმეს, და არა სრული უანგარობა და ჭეშმარიტი სიუკარული სამშობლო ეკლესიისა და ერისადმი, მაშინ იქ რა კეთილი აღორძინდება? ანგა-